

Anna Maria Klepacka, Bogdan Klepacki

Szkola Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

TENDENCJE ZMIAN W SYTUACJI DEMOGRAFICZNEJ GMIN POWIATU SIEMIATYCKIEGO

THE COUNTY DEMOGRAPHIC CHANGES IN SIEMIATYCZE DISTRICT

Słowa kluczowe: migracje ludności, województwo podlaskie, powiat siemiatycki, metoda Webba

Key words: migration, Podlasie province, Siemiatycze district, Webb method

Abstrakt. Powiat siemiatycki jest jedną z jednostek samorządu terytorialnego w województwie podlaskim charakteryzującą się niekorzystnymi tendencjami, zachodzącymi w sytuacji demograficznej. Żadna z gmin (z wyjątkiem gminy miejskiej Siemiatycze w 2000 r.) w badanym okresie nie wykazała dodatniego przyrostu rzeczywistego, co potwierdziły dane GUS, na podstawie których przeprowadzono badania metodą Webba. Z długoterminowych prognoz wynika, iż tendencje niekorzystnych zmian demograficznych, będą ulegały pogłębianiu się.

Wstęp

Sytuacja demograficzna w skali lokalnej pozostaje w związku z jej rozwojem społeczno-gospodarczym. Wynika to m.in. innymi z procesów depopulacji zachodzących na terenie obszarów wiejskich. Celem badań było określenie tendencji zmian w sytuacji demograficznej gmin powiatu siemiatyckiego. Do badań wybrano celowo powiat siemiatycki, ze względu na występujące silne procesy depopulacyjne. Materiał źródłowy stanowiły badania własne przeprowadzone w latach: 2000 i 2005-2009 [Klepacka 2012]. Celem badań było przedstawienie zmian liczby ludności w gminach z uwzględnieniem przyrostu naturalnego i salda migracji oraz podjęto próbę określenia typów rozwoju ludnościowego według metody Webba, przy pomocy której określono kierunek rozwoju (przyrost lub ubytek) oraz czynniki decydujące o tych zmianach.

Charakterystyka powiatu siemiatyckiego

Powiat siemiatycki w wyniku reformy administracyjnej kraju od 1 stycznia 1999 r., należy do województwa podlaskiego, które tworzy 14 powiatów, 3 miasta na prawach powiatu, 118 gmin oraz 3947 sołectw. W skład powiatu siemiatyckiego wchodzi: 1 gmina miejska (Siemiatycze), 1 gmina miejsko-wiejska (Drohiczyń) oraz 7 gmin wiejskich (Dziadkowiec, Grodzisk, Mielnik, Milejczyce, Nurzec-Stacja, Siemiatycze, Perlejewo). Sieć osadniczą powiatu tworzą 2 miasta i 275 wsi [Plan Rozwoju... 2007]. Umiejscowienie gmin na tle powiatu i powiatu na tle województwa przedstawiono na rysunku 1.

Powiat siemiatycki leży w południowej części województwa podlaskiego, w środku historycznego Podlasia (rys. 1), w dolinie środkowego Bugu, na Wyżynie Drohiczyńskiej, na obszarze „Zielonych Płuc Polski”. Graniczy z Białorusią i podlaskimi powiatami: hajnowskim, bielskim i wysokomazowieckim, lubelskim powiatem białskim oraz mazowieckimi powiatami: łosickim, siedleckim i sokołowym.

Rysunek 1. Powiat siemiatycki na tle województwa podlaskiego oraz gminy na tle powiatu siemiatyckiego

Figure 1. Siemiatycze district in Podlaskie voivodship and Siemiatycze district counties

Źródło/Source: www.podlasie.pl

skim. Południową granicę powiatu siemiatyckiego z województwami lubelskim i mazowieckim wyznacza rzeka Bug. Przez region przebiegają ważne szlaki komunikacyjne. Usytuowanie powiatu w pobliżu granicy z Białorusią, niewielka odległość od Warszawy (130 km), Lublina (150 km) i Białegostoku (100 km) sprawiają, że powiat siemiatycki wiąże swoją przyszłość z rozwojem gospodarczym, pomimo niskiego w województwie podlaskim PKB, porównując go z przodującym województwem mazowieckim lub śląskim.

Tendencje zmian liczby ludności w gminach powiatu siemiatyckiego

Powierzchnia ogólna powiatu siemiatyckiego wynosi 1459,58 km², tj. 7,2% powierzchni województwa podlaskiego. Liczba ludności powiatu w 2000 r. wynosiła 51 613 osób i przez kolejne lata ulegała stosunkowemu zmniejszaniu – w 2009 r. zmalała do 48 140 mieszkańców (tab. 1). Rozmieszczenie ludności na terenie powiatu jest nierównomierne (średnia 32 osoby/km²) [Bank Danych... 2011]. W gminach powiatu siemiatyckiego, największe zaludnienie w 2009 r., występowało w gminach: Drohiczyn (32 osoby/km²), Perlejewo (29 osoby/km²) i Siemiatycze (28 osoby/km²), najniższe natomiast w gminach: Mielnik (13 osoby/km²) – charakteryzującą się wysoką lesistością oraz Milejczyce (14 osoby/km²) - charakteryzującej się niską jakością rolniczej przestrzeni produkcyjnej.

Jednym z największych problemów badanego obszaru są pustoszejące wsie. Z wyjątkiem miasta Siemiatycze w 2000 r., żadna z gmin w badanym okresie nie odnotowała dodatniego przyrostu naturalnego (tab. 2), co stanowiło trwały trend w liczbie urodzeń. Powiat siemiatycki to obszar, w którym zmniejszanie się przyrostu naturalnego notowane jest już od wielu lat. Trend ten dodatkowo wzmacnia postępująca coraz szybciej emigracja ekonomiczna. Wyjazdy zagraniczne stanowiły największe zagrożenie, gdyż społeczeństwo traciło najbardziej aktywne jednostki, dobrze wykształcone, w stosunkowo młodym wieku.

Ze względu na utrzymujący się spadek liczby ludności, przyrost naturalny w badanych latach był ujemny. Przyrost naturalny w gminach powiatu siemiatyckiego był ściśle powiązany z ruchem wędrownym, na który składały się: saldo migracji w ruchu wewnętrznym oraz saldo migracji zagranicznych (tab. 3).

O zmianach stanu ludności decyduje poziom migracji, a ściślej poziom salda migracji (różnica między napływem a odpływem ludności z danego obszaru w określonym czasie). W powiecie siemiatyckim w badanym okresie, utrzymywało się ujemne saldo migracji stałej, czyli liczba wyjeżdżających na stałe przewyższa liczbę przyjeżdżających na pobyt stały. W 2000 r. saldo migracji wynosiło -215 osób, w 2005 r. -122 osoby, natomiast w 2009 r. -202 osoby. Współczynnik natężenia migracji stałych, czyli saldo migracji na 1000 mieszkańców, wynosił w tych latach odpowiednio: -4,2, -2,5 i -4,2. W większości gmin powiatu siemiatyckiego, współczynnik natężenia migracji przewyższał w badanych latach dwu-, trzy- a nawet czterokrotnie wykazaną liczbową tendencję. Wśród gmin wykazujących najwyższe ujemne saldo migracji w badanych latach należy wymienić: Drohiczyn miasto (-9,6, -8,7, -5,3), Milejczyce (-9,4, -7,9, -7,1), Nurzec Stacja (-13,2, -6,4, -4,3) oraz Mielnik (w 2000 r. -17,7). Tendencja ujemnego salda migracji, w badanych latach, utrzymywała się również w skali województwa, kiedy napływ ludności na pobyt stały był mniejszy od odpływu, zatem saldo migracji było ujemne i w omawianych latach wynosiło odpowiednio: -1,3, -1,6 i -1,4. W skali kraju utrzymywała się podobna tendencja. Ujemne saldo migracji, z wyjątkiem 2009 r., gdy było zerowe, w omawianych latach wynosiło odpowiednio: -0,5 (2000 r.) i -0,3 (2005 r.) [Bank Danych... 2011].

Tabela 1. Liczba mieszkańców gmin powiatu siemiatyckiego według stałego miejsca zameldowania w roku 2000 oraz w latach 2005-2009 (stan na 31 grudnia)

Table 1. County population by the permanent residency address in Siemiatycze district in 2000 and during the period 2005-2009 (December 31 each year)

Gmina/ County	Liczba mieszkańców w latach/ Number of residents in years					
	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Gmina miejska/Urban county						
Siemiatycze	15450	15402	15373	15319	15239	15194
Gmina miejsko-wiejska/Rural-urban county						
Drohiczyn	7088	6836	6807	6775	6727	6665
Gminy wiejskie/Rural counties						
Dziadkowice	3284	3153	3119	3096	3073	3046
Grodzisk	4968	4726	4671	4593	4555	4497
Mielnik	2884	2748	2719	2666	2647	2608
Milejczyce	2444	2291	2254	2231	2194	2167
Nurzec-Stacja	5144	4670	4616	4548	4494	4418
Perlejewo	3402	3204	3187	3141	3113	3099
Siemiatycze	6767	6510	6420	6347	6322	6279
Powiat siemiatycki	51431	49540	49166	48716	48364	47973

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych 2011
Source: own study based on the Bank Danych 2011

Tabela 2. Ruch naturalny w gminach powiatu siemiatyckiego w badanych latach
Table 2. Population changes resulting from birth in counties of Siemiatycze district in selected years

Gmina/Countries	Przyrost naturalny w latach/ Population growth in year						Przyrost naturalny na 1000 ludności w latach/ Population growth per 1000 of population in year					
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Gmina miejska/Urban county												
Siemiatycze	86	-5	-3	-30	9	22	-	-0,3	-0,2	-2	0,6	1,4
Gmina miejsko-wiejska/Rural-urban county												
Drohiczyn	-16	-44	-22	-24	-29	-47	-	-6,4	-3,2	-3,5	-4,3	-7
Gminy wiejskie/Rural county												
Dziadkowice	-12	-15	-15	-21	-19	-5	-	-4,7	-4,8	-6,8	-6,2	-1,6
Grodzisk	-7	-29	-22	-35	-28	-21	-	-6,1	-4,7	-7,5	-6,1	-4,8
Mielnik	-18	-30	-22	-38	-32	-32	-	-10,9	-8	-14,1	-12,1	-12,2
Milejczyce	-22	-32	-21	-27	-20	-15	-	-13,8	-9,3	-12,1	-9,1	-6,9
Nurzec-Stacja	-40	-41	-34	-44	-46	-39	-	-8,7	-7,4	-9,6	-10,2	-8,8
Perlejewo	5	-41	-20	-22	-13	-9	-	-12,7	-6,3	-6,9	-4,2	-2,9
Siemiatycze	-39	-42	-72	-46	-33	-43	-	-6,4	-11,1	-7,2	-5,2	-6,8
Powiat siemiatycki	-63	-279	-231	-287	-211	-189	-	-5,6	-4,7	-5,9	-4,3	-3,9

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

Tabela 3. Ruch wędrowny w gminach powiatu siemiatyckiego w badanych latach
Table 3. Internal migration and emigration to foreign countries in Siemiatycze district counties in 2000 and between 2005 and 2009

Gminy/Countries	Saldo migracji wewnętrznym w latach/ Internal migration balance, persons						Saldo migracji zagranicznych w latach/ Foreign country migration balance, persons					
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Gmina miejska/Urban county												
Siemiatycze	141	-36	-27	-23	-92	-64	-3	7	1	-1	3	-3
Gmina miejsko-wiejska/Urban-rural county												
Drohiczyn	-65	-31	-10	-9	-22	-16	0	2	3	1	3	1
Gminy wiejskie/Rural county												
Dziadkowice	-21	-4	-19	1	-3	-23	0	0	0	-3	-1	1
Grodzisk	-36	-12	-35	-43	-11	-37	0	0	2	0	1	0
Mielnik	-51	9	-5	-15	13	-7	0	2	-2	0	0	0
Milejczyce	-23	-16	-16	4	-18	-12	0	-2	0	0	1	0
Nurzec-Stacja	-68	-30	-18	-23	-7	-36	0	0	-2	-1	-1	-1
Perlejewo	-23	-14	1	-26	-15	-6	0	0	2	2	0	1
Siemiatycze	-66	2	-19	-29	8	0	0	1	1	2	0	0
Powiat siemiatycki	-212	-132	-148	-163	-147	-201	-3	10	5	0	6	-1

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

Niekorzystne dla liczby mieszkańców powiatu siemiatyckiego skutki migracji zarobkowej, nie zostały zastąpione przez przyrost naturalny, czyli przewagę urodzeń nad zgonami. W 2000 r. przyrost ten wynosił -63 osoby i w przeliczeniu na 1000 mieszkańców (współczynnik natężenia) kształtował się na poziomie -1,2. W kolejnych latach współczynnik natężenia urodzeń wynosił: w 2005 r. -5,6, natomiast w 2009 r. -3,9. Analogicznie do salda migracji, przyrost naturalny w badanych latach przewyższał dwu-, trzy-, a nawet czterokrotnie współczynnik natężenia w badanych gminach. Najniższy odnotowano w gminie Milejczyce (-9,0, -13,8, -6,9), Nurzec Stacja (-7,8, -8,7, -8,8), Mielnik (-6,2, -10,9, -12,2) oraz Siemiatycze obszar wiejski (-5,8, -6,4, -6,8). Dla porównania wskaźnik natężenia urodzeń w województwie podlaskim w omawianych latach, tzn. w 2000, 2005 i 2009 r. kształtował się następująco: 0,2, -0,7 i 0,0, natomiast w kraju, wynosił odpowiednio: 0,3, -0,1 i 0,9 [Bank Danych... 2011].

Typy rozwoju ludnościowego w gminach powiatu siemiatyckiego

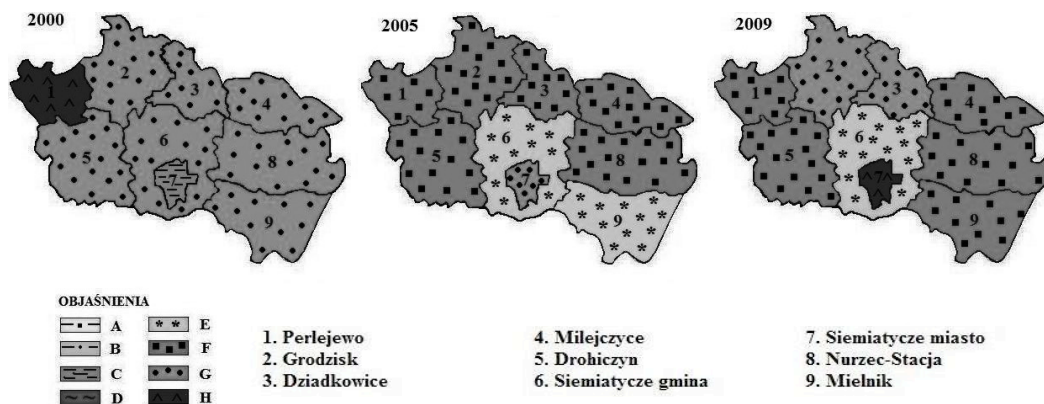
Zaprezentowano dwa wskaźniki: przyrostu naturalnego i salda migracji są sumą przyrostu rzeczywistego, dzięki któremu, za pomocą metody Webba dokonano typologii badanych jednostek, które podzielono na dwie grupy (tab. 4). Pierwsza z nich dotyczyła typów, gdzie występował przyrost zaludnienia (A, B, C, D), druga natomiast, gdzie odnotowano zmniejszanie liczby ludności (E, F, G, H). Do pierwszej grupy w 2000 r. zakwalifikowano miasto Siemiatycze, które reprezentowało typ C, przy zachowaniu dodatniego przyrostu naturalnego, który był niższy od dodatniego salda migracji, a imigracja przewyższała przyrost naturalny. W gminach powiatu siemiatyckiego w badanych latach w zdecydowanej większości dominowały typy charakteryzujące jednostki administracyjne o spadkowej liczbie mieszkańców, tzn. typy: E, F, G i H. W 2000 r. w ośmiu na dziewięć gmin (w tym gmina Drohiczyń i pozostałe gminy wiejskie), zanotowano przynależność do typu G, tzn. gdy przyrost naturalny i saldo migracji były ujemne, a wartość bezwzględna przyrostu naturalnego była mniejsza od wartości bezwzględnej salda migracji. Typ ten obejmuje również sytuację, w której emigracja przewyższa ubytek naturalny. Jedyne w jednej gminie wiejskiej (Perlejewo), wystąpił typ H, czyli dodatni przyrost naturalny był mniejszy od wartości bezwzględnej ujemnego salda migracji, a emigracja przewyższała przyrost naturalny.

W kolejnych latach sytuacja uległa zmianie i w 2005 r. w sześciu na dziewięć gmin wystąpił typ F, gdy zarówno przyrost naturalny, jak i saldo migracji były ujemne, ale wartość bezwzględna przyrostu była większa od wartości bezwzględnej salda migracji, a przyrost naturalny przewyższał emigrację. W dwóch gminach wiejskich wystąpił typ E (Siemiatycze i Mielnik). Dodatkowo saldo migracji było niższe od wartości bezwzględnej ujemnego przyrostu naturalnego, a ubytek naturalny przewyższał imigrację. W miastach Drohiczyń oraz Siemiatycze w 2005 r., w stosunku do 2000 r., utrzymywał się typ G zmian ludnościowych. Przez kolejne badane lata 2005-2009 nie nastąpiły zmiany w pozostałych gminach. Pięć jednostek administracyjnych w 2009 r. sklasyfikowano jako typ F, trzy jako typ G (w tym miasto Drohiczyń), jedną – typ E (Siemiatycze obszar wiejski), natomiast miasto Siemiatycze należało do typu H. W badanym okresie nie było gminy, która zachowałaby ten sam typ zmian ludnościowych. Miasto Siemiatycze na początku okresu badawczego sklasyfikowano jako typ C, przez kolejne dwa lata reprezentowało typ G, a następnie typ F, by w ostatnich dwóch latach mogło reprezentować typ H. Sytuacja ta, świadczyła o zmieniającym się przyroście naturalnym z dodatniego na ujemny i powrocie w 2009 r. do dodatniego przyrostu naturalnego przy dodatnim saldzie migracji. Jednocześnie następowały zmienne reakcje ubytku emigracyjnego w stosunku do ubytku naturalnego, które były odzwierciedleniem wzmożonego zjawiska migracji ludności za granicę.

Tabela 4. Typy rozwoju ludnościowego według Webba
Table 4. The population development type according to Webb

Typ/ Type	Relacje przyrostu naturalnego (PN) i salda migracji (SM)/ Relationship between population growth due to live birth and the migration balance	Zmiany zaludnienia (przyrost lub ubytek rzeczywisty ludności)/ Population changes (real population increase or decrease)	Opis/Description
A	+PN>-SM	przyrost/gain	przyrost naturalny przewyższa emigrację/ new births exceed outmigration
B	+PN>+SM	przyrost/gain	przyrost naturalny przewyższa imigrację/ new births exceed immigration
C	+PN<+SM	przyrost/gain	imigracja przewyższa przyrost naturalny/ immigration exceeds new births
D	-PN<+SM	przyrost/gain	imigracja przewyższa ubytek naturalny/ immigration exceeds natural loss
E	-PN>+SM	ubytek/loss	ubytek naturalny przewyższa imigrację/ natural loss exceeds immigration
F	-PN>-SM	ubytek/loss	ubytek naturalny przewyższa emigrację/ natural loss exceeds outmigration
G	-PN<-SM	ubytek/loss	emigracja przewyższa ubytek naturalny/ outmigration exceeds natural loss
H	+PN<-SM	ubytek/loss	emigracja przewyższa przyrost naturalny/ outmigration exceeds new births

Źródło/Source: Webb 1963

Rysunek 2. Typologia gmin powiatu siemiatyckiego w roku 2000, 2005 i 2009

Figure 2. The typology of Siemiatycki district counties in 2000, 2005 and 2009

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

Miasto Drohiczyn w latach 2000-2001 oraz 2008-2009 zaliczono do typu G, w 2006 r. do typu H, natomiast w 2007 r. było sklasyfikowane jako typ A. Analizując zmieniającą się typologię, wnioskuje się, że we wszystkich badanych latach (z wyjątkiem 2007 r.), ubytek emigracji był większy od ubytku naturalnego lub przyrostu naturalnego. W całym okresie badawczym saldo migracji było ujemne, natomiast dodatni przyrost naturalny wystąpił tylko w latach 2006-2007. Sytuacja ta mogła być konsekwencją migracji zarobkowych.

Przewaga typu G uwidoczniła się również w gminie Grodzisk w 2000, 2006, 2007 r. oraz 2009 r. W pozostałych latach tj. w 2005 i 2008 r. gminę tę zaliczono do typu F, zarówno przyrost naturalny, jak i saldo migracji było ujemne, a ubytek naturalny przewyższał emigrację. Typ F dominował w czterech gminach wiejskich: w gminie Drohiczyn w latach 2005 i 2008-2009; w gminie Mielnik w latach 2006-2007 i 2009, w gminie Milejczyce w 2005-2006 i 2008-2009 roku oraz w gminie Nurzec Stacja w latach 2005-2009. W wymienionych wyżej gminach typ F przeplatał się z typem E lub G. Naprzemiennie typ G i F wystąpił w gminie Dziadkowice, natomiast w gminie Perlejewo wystąpiły wszystkie typy w badanych okresie (E, F, G, H). Typ E w 2005 r. oraz latach 2008-2009 wystąpił w gminie Siemiatycze w obszarze wiejskim, charakteryzując się przewagą ubytku naturalnego nad imigracją, przy ujemnym przyroście naturalnym i dodatnim saldzie migracji.

Jak wynika z danych zamieszczonych na rysunku 2, na początku okresu badawczego w 2000 r., w zdecydowanej większości gmin dominował typ G, natomiast w latach 2005 i 2009 jednostki administracyjne powiatu siemiatyckiego sklasyfikowano do typu F. Największy ubytek ludności wystąpił w gminach charakteryzujących się niską gęstością zaludnienia (gmina Mielnik, Milejczyce czy Nurzec Stacja) oraz niekorzystnymi warunkami dla rolnictwa i dominacją terenów leśnych. Zarówno rolnictwo, jak i leśnictwo oferują ograniczone możliwości miejsc pracy, szczególnie o konkurencyjnych warunkach płacowych.

Klasyfikacja według metody Webba jest odzwierciedleniem wzmożonego zjawiska migracji ludności z badanych gmin powiatu siemiatyckiego. Migracje te miały głównie charakter zarobkowy, nawet z gminy Mielnik, która wskazała na bardzo wysoki poziom dochodu na jednego mieszkańca (6 miejsce w rankingu najbogatszych gmin w Polsce w 2011 r. pod względem wysokości dochodu przypadającego na jednego mieszkańca gminy, który wynosił 4415,77 zł) [Klepacka 2012].

Podsumowanie

Tendencje zmian w powiecie siemiatyckim w badanym okresie świadczą o niekorzystnej sytuacji demograficznej. Głównymi tego przyczynami były ujemny przyrost naturalny oraz migracje ludności, głównie krajowe (w ruchu wewnętrznym). Przeprowadzone badania z wykorzystaniem metody Webba umożliwiło stwierdzenie, że w badanym terenie przeważał typ F, charakteryzujący się ujemnym saldem migracji oraz przyrostem naturalnym przy emigracji przewyższającej ubytek naturalny, co świadczyło o wzmożonych migracjach ludności. Malejąca liczba ludności w gminach powiatu siemiatyckiego wskazuje na wyludnianie się badanego regionu, głównie ze względu na brak możliwości pracy w stałym miejscu zamieszkania, w tym u tradycyjnych lokalnych pracodawców w sektorach rolnictwo i leśnictwo.

Literatura

Bank Danych Lokalnych. 2011: GUS, Warszawa.

Klepacka A.M. 2012: Procesy społeczne i gospodarcze zachodzące na obszarach zagrożonych depopulacją (na przykładzie Podlasia). Rozprawa doktorska, Warszawa.

Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Siemiatyckiego 2007-2013. 2007: Załącznik do Uchwały Nr VIII/44/07 z dnia 14 sierpnia 2007 roku. Siemiatycze.

Webb J.W. 1963: The natural and migrational components of population changes in England and Wales 1921-1931. *Economic Geography*, 39, 2.

[www.podlasie.pl]

[www.wrotapodlasia.pl]

Summary

Siemiatyczne district is one of the administrative areas in Podlaskie voivodshp characterized by negative demographic tendencies. None of the district counties (except for the urban county of Siemiatycze in 2000) reported a positive population growth during the studied period. The situation is confirmed by the GUS data applied to the analysis using the Webb method. The demographic changes are expected to worsen according to the long term forecasts.

Adres do korespondencji:

dr inż. Anna Maria Klepacka
Doradztwo i Inwestycje Anna Klepacka
ul. Marszałkowska 80
00-517 Warszawa
e-mail: annaklepacka@hotmail.com

prof. dr hab. Bogdan Klepacki
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Wydział Nauk Ekonomicznych
ul. Nowoursynowska 166
02-991 Warszawa
e-mail: bogdan_klepacki@sggw.pl